

УДК 378.091.3:37011.3-051

М 24

Євген МАТОРІН

ПРО БАЗОВИЙ КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МЕНЕДЖЕРА ОСВІТИ

У статті схарактеризовано сутність базового компонента професійної компетентності менеджера освіти, а саме: стратегічне мислення, вольові та організаційські якості. Визначено роль базового компонента щодо розв'язання проблеми формування професійної компетентності майбутнього менеджера освіти.

Ключові слова: *менеджмент освіти, менеджер освіти, професійна компетентність, базовий компонент, стратегічне мислення, вольові якості особистості.*

Постановка проблеми. Сучасний стан підготовки майбутніх учителів у вищих педагогічних навчальних закладах вимагає підвищення якості цієї підготовки, зокрема, готовність випускника педагогічного ВНЗ до професійно-педагогічної діяльності вчителя включає й необхідність сформувати майбутнього вчителя як креативного менеджера освіти – особистість, якій притаманні творчі й організаційські здібності лідера, широкий світогляд, спеціальна підготовка, здатність до генерування ідей і прийняття рішень в умовах нестабільності, постійної змінюваності економічної ситуації тощо [7].

Менеджер загальноосвітнього навчального закладу – це особа, яка має спеціальну педагогічну підготовку, є фахівцем у галузі управління, наділений власником навчального закладу або державою владними повноваженнями, здійснює моніторинг та маркетинг освітніх послуг, керує педагогічним, учнівським колективами й допоміжним персоналом закладу відповідно до

© Маторін Євген, 2014

його мети, освітнього іміджу й соціально значущих педагогічних вимог. Менеджер освіти – це професіонал, здатний творчо здійснювати професійну управлінсько-педагогічну діяльність, безперервно розвиваючись у ній як індивідуальність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що в останні роки в Україні захищено чимало дисертаційних робіт, присвячених удосконаленню змісту підготовки майбутнього вчителя як менеджера освіти. Зокрема, окресленій проблемі присвячені праці таких учених, як Ю. Бабанський В. Байденко, О. Бараболя, О. Булавенко, Ю. Варданян, О.Голік, В. Гриньова, С. Дейнеко, В. Демчук, І. Дичківська, О. Іваницький, Л. Кравченко, В. Крижко, О. Крилова, О. Лебідь, І. Мамаєва, В. Мендерецький, С. Немченко, О. Овчарук, О. Пометун, О. Пономарьов, М. Поташник, Т. Свиренко, В. Сергієнко, В. Симонов, А. Троцька, А. Хуторський, В. Шадриков, В. Шарко, В. Щербакова, П. Щербань та інші. Однак у дослідженнях неповно розкрито сутність поняття “професійна компетентність”.

Мета статті – розкрити сутність базового компонента професійної компетентності менеджера освіти.

Специфіка управлінської діяльності, її зорієнтованість на розв’язання управлінських ситуацій і управлінських завдань стимулюють розвиток стратегічного мислення. Менеджер має мислити альтернативно, володіти розвинутим прагненням до творчості. Творчість знаходить вияв у всіх формах життєдіяльності такого фахівця: навчанні, праці, спілкуванні, побуті, організації дозвілля тощо.

Стратегічні орієнтири творчої особистості спрямовані на розвиток її здібностей, потреб у перетворювальній діяльності, досконалому рівні засвоєних знань, умінь, поєднанні аналітичного та інтуїтивного мислення. Менеджер освіти є не лише джерелом інформації, але й носієм культури, організатором професійної діяльності та взаємодії з колегами. Щоб розумова діяльність трансформувалась у стратегічне мислення, необхідно створювати певні технологічні цінності у вигляді інтелектуальних умінь – здатності особистості ефективно виконувати операції логічного мислення (аналіз, синтез, порівняння, класифікація, виокремлення головного тощо) під час оволодіння системою знань, розв’язання проблем і завдань управлінської діяльності. Мислення компетентного менеджера освіти має характеризуватися гнучкістю, варіа-

тивністю, самостійністю, логічністю, образністю, абстрактністю, творчістю, незалежністю.

Пошук способу подолання будь-якої управлінської проблеми, ситуації чи завдання передбачає відповідний акт мислення. При цьому такий акт може бути спрямованим на конкретне завдання (емпіричне мислення) чи на всі подібні завдання (теоретичне мислення). Емпіричне мислення розчленовує, описує й класифікує результати чуттєвого досвіду, теоретичне – має справу з динамічним явищем, є рухом думки через суперечності, визначає загальний спосіб існування явища, тобто його сутність [8].

Щоб розвинути стратегічне мислення менеджера освіти, недостатньо оволодіти методикою управлінської діяльності та методикою розв'язання управлінських завдань, необхідно опанувати методологічні знання, які відрізняються від предметних знань незрівнянно більшою узагальненістю та сферою поширення. Методологічність управлінських знань значно скорочує терміни оволодіння новими технологіями та суттєво підвищує їхню якість. Методологічні знання – надійний інструмент теоретичної та практико-перетворювальної діяльності менеджера освіти, який дає можливість самостійно орієнтуватися в динамічних управлінських процесах.

Жодна найкраща методична та технологічна підготовка не позбавляє менеджера освіти необхідності володіти методологією цілісного управлінського процесу, його закономірностями, рушійними силами, суперечностями, тобто всім, що дає можливість прийняття педагогічно обґрунтованих, нестандартних і новаторських рішень. Отже, методологічне мислення формує сучасний стиль наукового управління, який характеризується емпатійністю, рефлексивністю, прогностичністю, стратегічністю.

Однією з найважливіших характеристик стратегічного мислення є установка на моделювання предметної діяльності, становлення у підлеглих психічних новоутворень, що проєктуються. Так у менеджера освіти розвивається стиль сучасного стратегічного мислення. Більшість учених-педагогів до основних ознак цього стилю відносять певну сукупність якостей, а саме:

– адекватність → збереження відповідності, неупередженість, додання схильності розглядати події крізь призму власних інтересів і потреб;

- активність → постійне дослідження ситуацій, управління подіями (прогнозування, планування, створення ситуацій, організація взаємодії тощо);
- різнобічність → розгляд факту, події, ситуації у різних аспектах, проєкціях і площинах, зв'язках і відносинах;
- узагальненість → прагнення орієнтуватися не на локальні фактори (ознаки), а шукати засоби їх об'єднання, узагальнення;
- інтегрованість → спрямованість мислення на теоретичне інтегрування, побудову гнучких інтегрованих моделей;
- системність → прагнення з'ясувати сутнісні зв'язки й напрями інтеграції, до яких належить явище;
- комплексність → наукова інтеграція знань з різних предметів, що приводить до виникнення нової міждисциплінарної теоретичної системи, якій притаманні всі ознаки наукової відповідності;
- вірогідність → неможливість чітко визначити наслідки управлінської діяльності, які реалізуються як певна тенденція;
- ієрархічність → мислення охоплює не тільки відповідні явища, а й їхню структуру та внутрішню будову;
- домінантність → спрямованість на виокремлення головного, коли обирається домінувальний аспект пізнання;
- детермінізм → спрямованість на пошук найголовніших ознак, сутнісних причин подій, пошук чинників, що визначають події;
- відчуття міри → у визначенні виробничих навантажень, у виявленні необхідності втручання у внутрішнє життя людини, у виборі форм, засобів, сили впливу тощо;
- селективність (вибірковість) → у вмінні відкидати другорядні факти, події та визначати головні ознаки;
- перспективність → спрямованість у майбутнє, що надає наскрізного сенсу вчинкам і словам менеджера, задає єдину логіку його діяльності;
- послідовність → доведення справ до логічного завершення;
- історизм → дотримання загальної логіки подій (минуле – сьогодення – майбутнє) у взаємодії;
- аналітичність → послідовна реалізація дослідницької позиції, прагнення розібратися у сутності подій, що відбуваються, забезпечити точність і чіткість їх трактування;

– логічна чіткість, несуперечливість → упорядкованість, відсутність помилок, подолання власної вербальної агресії та експансії, ефективний і коректний захист своєї позиції;

– критичність і самокритичність → усвідомлення всього, що відбувається навколо, помірковано, неупереджено, розуміння себе самого [1], [4], [5], [6], [9], [10].

До якостей стратегічного мислення, що забезпечують продуктивність управлінської діяльності, органічно долучаємо вольові та організаторські якості менеджера освіти, які дають йому можливість керувати собою й творчо взаємодіяти з організацією – навчальним закладом, який він очолює. Воля як свідомо саморегуляція особистістю поведінки й діяльності та здатність активно домагатися свідомо поставленої мети, переборюючи зовнішні та внутрішні перешкоди, є необхідною майбутньому менеджерів. Як і будь-яка інша потреба, вона може бути джерелом позитивних чи негативних емоцій, зумовлених досягненням чи недосягненням успіху (подоланням або неподоланням перешкод).

Перемога над собою завжди викликає позитивні емоції. Задоволення від подолання перешкод – найбільш яскравий показник волі, тому менеджерів необхідно постійно тренувати свою волю. Зазначимо, що воля виконує протилежні функції: 1) спонукальну – активізує діяльність, спрямовану на мету; 2) гальмівну – утримує від небажаних дій і вчинків. Воля менеджера освіти виявляється у зусиллі, внутрішньому напруженні, яке він долає, прагнучи діяти або стримуючи себе [11, 228].

Вольові зусилля менеджер застосовує:

- у ситуації вибору рівних за значенням мотивів і цілей;
- за відсутності в особистості актуальних потреб у дії;
- за наявності зовнішніх або внутрішніх перешкод.

Вольова діяльність вимагає від менеджера відповідної поведінки. Вольова поведінка – це поведінка, перехідна від дії за необхідністю до дії за новим сформованим мотивом, адекватним заданій дії. Свобода як можливість пошуку та вибору є властивістю волі, її природою, без свободи не можна говорити про регулювання поведінки. У можливості вибору того чи того рішення, здатності спрямувати свою поведінку в необхідному напрямі практично здійснюється й виявляється самоуправління – володіння менеджером собою [11].

Вольова діяльність менеджера може бути: 1) простою – не вимагає особливого напруження та спеціальної організації; бажання безпосередньо переходять у рішення та його здійснення; 2) складною – вимагає значного напруження сил, терплячості, наполегливості.

Відомо, що як позитивні, так і негативні якості волі не є вродженими. Вони розвиваються шляхом виховання та самовиховання. Характерними ознаками волі менеджера є:

- цілеспрямованість → виявляється в умінні визначати особистісно значущі цілі й досягати їх, керуватись не випадковими прагненнями, а постійними переконаннями, принципами;

- організованість → виявляється в умінні планувати свої дії і керуватись виробленим планом;

- наполегливість → міститься в умінні впродовж тривалого часу систематично йти до поставленої мети;

- витримка → полягає в умінні гальмувати дії, почуття й думки, що заважають реалізації прийнятого рішення;

- самостійність → виражається у здатності критично ставитися до вчинків і дій як своїх власних, так і сторонніх, не підпадати під негативний вплив інших;

- упевненість → відображає, здатність людини опанувати себе, свою поведінку, навіть якщо виконання завдання пов'язане з певним ризиком;

- рішучість → виявляється у здатності приймати й здійснювати швидкі обгрунтовані рішення [9].

Воля потребує постійного тренування. Позитивні якості волі менеджер освіти може розвивати своєю працьовитістю, самопонуванням закінчувати кожну розпочату справу, участю в змаганнях тощо, що сприяє розвитку активності, витримки, сильної волі.

За специфікою управлінської діяльності менеджер освіти – керівник, який спрямовує власну діяльність та діяльність педагогічного колективу, а для цього в нього має бути розвинена організаторська компетентність. Менеджеру важливо вміти організувати як себе, так і співробітників для різних видів діяльності, йому важливо розуміти, що в навчально-виховному процесі встановлюються не лише парні суб'єкт-суб'єктні відносини – менеджер-учитель, менеджер-учень, а й відносини між менеджером і організацією загалом, які базуються на співробітництві, дружніх стосунках і захопленні спільною діяльністю. Уміння організувати

людей, створити дружню спільноту (родину, громаду тощо) і працювати з нею – це, з одного боку, основа успіху навчально-виховної роботи, а з іншого – спосіб залучення людей до активної діяльності в умовах взаємодії в соціальних групах.

Отже, організаторські здібності – це, по-перше, здатність організовувати людей, згуртовувати їх в освітню організацію, надихати на діяльність і, по-друге, вміння правильно організувати власну роботу. Організація власної роботи передбачає вміння планування й самоконтролю, для чого менеджеру освіти необхідно володіти знаннями наукової організації праці, які допоможуть правильно спланувати управлінську діяльність [5].

Організаторські вміння менеджера освіти забезпечують:

- організацію й управління людьми, стимулювання їх розвитку;
- професійно доцільну діяльність педагогічного колективу;
- надання допомоги громадським організаціям у співробітництві з навчальним закладом;
- організацію спільної роботи з батьками у вихованні дітей [5, 259].

До організаторських здібностей майбутнього менеджера освіти відносимо навички налагоджувати спільну роботу багатьох людей та розпорядливість. Це виражається в уміннях:

- оцінити ситуацію, визначити черговість завдань, розрахувати термін їх виконання;
- своєчасно приймати аргументовані рішення, узгоджуючи свої задуми з реальними умовами і забезпечувати їхнє виконання;
- направляти, координувати та контролювати діяльність підлеглих; раціонально розподіляти працю між співробітниками та інструктувати їх, забезпечити їхню взаємодію;
- домагатися реальної персональної відповідальності кожного за виконання доручених завдань;
- підтримувати дисципліну виконання, налагодити дієву систему контролю результатів їхньої діяльності;
- йти на виправданий ризик в умовах невизначеності, обмеженості інформації та нестачі часу;
- активно використовувати для досягнення мети зовнішні фактори та зміну обставин;
- створювати оптимальні комбінації ресурсів, які є в розпорядженні [5].

Як вправний організатор, менеджер розуміє, що не може покладатися тільки на себе, і заохочує до управлінської діяльності компетентних, ініціативних та сумлінних працівників. Здібний організатор спирається на розум усього колективу, його наполегливість ніколи не переходить до впертості та неприйняття чужої думки, чим він привчає підлеглих до самостійності. Схильний до самостійних дій, він не уникає відповідальності ні за опрацювання рішень, ні за результати їхньої реалізації, ні за наслідки діяльності своїх підлеглих.

Найбільший успіх досягається тоді, коли керівник знає не тільки те, що йому належить робити, а й те, чого не слід робити самому, а максимально використовувати потенціал своїх підлеглих.

Поєднання організаторських здібностей та вольових якостей зумовлюють таку інтегровану характеристику менеджера освіти, як підприємливість.

Висновки. Отже, при розв'язанні завдань нашої роботи окреслено, що специфіка управлінської діяльності майбутнього менеджера освіти, її зорієнтованість на розв'язання управлінських ситуацій та управлінських завдань стимулюють, насамперед, розвиток його стратегічного мислення як базового компонента професійної компетентності менеджера освіти. До якостей стратегічного мислення, що забезпечують продуктивність управлінської діяльності, органічно долучаємо вольові та організаторські якості менеджера освіти.

Література

1. Бабанський Ю.К. Оптимізація педагогічного процесу (в питаннях і відповідях) / Ю.К. Бабанський, М.М. Поташник. – К. : Рад. школа, 1984. – 287 с.
2. Гриньова В.М. Системний підхід до проблеми педагогічної культури майбутнього вчителя / В.М. Гриньова // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2001. – № 3. – С. 103 – 110.
3. Гриньова В.М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та практичний аспект) : монографія / В.М. Гриньова. – Х. : Основа, 1998. – 300 с.
4. Дейнеко С.В. Педагогічна компетентність учителя як умова та засіб гуманізації освітнього середовища / С.В. Дейнеко // Управління школою : наук.-метод. журнал. – 2007. – № 4. – С. 2 – 7.

5. Демчук В.С. Основи освітнього менеджменту / В.С. Демчук. – К. : Ленвіт, 2007. – 263 с.
6. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології : підручник / І.М. Дичківська. – 2-ге вид., доповн. – К. : Академвидав, 2012. – 349 с.
7. Кравченко Л.М. Неперервна педагогічна підготовка менеджера освіти : монографія / Л.М. Кравченко. – Полтава : Техсервіс, 2006. – 422 с.
8. Пономарьов О.С. Логіка професійної культури / О.С. Пономарьов // Теорія і практика управління соціальними системами : філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2006. – № 4. – С. 8 – 17.
9. Управління навчальним закладом : підручник [для студентів вищих навчальних закладів] / С.Г. Немченко, О.Б. Голік, О.А. Крилова, О.В. Лебідь. – Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2012. – 516 с.
10. Щербань П. Сутність педагогічної культури / Петро Щербань // Вища освіта України. – 2004. – № 3. – С. 67 – 71.
11. Яцура В.В. Менеджмент : навч. посіб. / В.В. Яцура, О.П. Жук. – Львів : Видав. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – 444 с.

Маторин Евгений. О базовом компоненте профессиональной компетентности менеджера образования. В статье охарактеризована сущность базового компонента профессиональной компетентности менеджера образования, а именно: стратегическое мышление, волевые и организаторские качества. Определена роль базового компонента в формировании профессиональной компетентности будущего менеджера образования.

Ключевые слова: менеджмент образования, менеджер образования, профессиональная компетентность, базовый компонент, стратегическое мышление, волевые качества личности.

Matorin Yevhen. About basic component of professional competence of an education manager. In this article, the essence of the basic component of the professional competence of an education manager has been characterized, i.e. strategic thinking, volitional and organizational qualities. The role of the basic component in forming professional competence of a future education manager has been determined.

Key words: education management, education manager, professional competence, basic component, strategic thinking, volitional qualities of the personality.